

FRÅN MILITÄR AVSKRÄCKNING TILL GEMENSAM SÄKERHET

Ett bidrag till fredsundervisning

Karin Utas Carlsson, 3 dec 2022, Stocken, Orust

Dagens situation är så alarmerande att vi måste göra allt vi kan för att få slut på krigen. Det finns nio kärnvapenstater och två av dessa står emot varandra i kriget i Ukraina. Det kan eskalera till ett kärnvapenkrig, något som är helt möjligt när vapnen nu moderniserats och man helt respektlöst börjat tala om ”**små kärnvapen**”, trots att de kan vara betydligt starkare än Hiroshimabomben.

Tröskeln till användning har sänkts och vi är alla gisslan i detta drama. Det är inte längre i retoriken uteslutet att använda kärnvapen först, ”first use”. Tabu har rivits ner. **Kärnvapenhotet** ligger som en skugga över Ukrainakriget både så att det kan vara bidragande orsak till kriget – genom Rysslands rädsla för att få amerikanska kärnvapen in på sina gränser – och till att faktiskt risken för kärnvapenkrig ökar på grund av kriget. Ukraina har nära samarbete med USA och Nato, moderna vapen forslas i stor mängd till Ukraina. Finland och Sverige ansöker om medlemskap i kärnvapenalliansen Nato och släpper därför den sista gnuttan av neutralitet. Ryssland, som från -90-talet känt sig alltmer trängt av Natos expansion in på sina gränser, har efter Sovjetunionens upplösning återhämtat sig och satt ned foten genom att anfalla Ukraina.

Således, **militär avskräckning fungerar inte**, och innehav av och hot med kärnvapen håller inte krigen borta. Vi måste tänka nytt, för om vi inte gör det blir vi förr eller senare offer för vår hybris. Och då tänker jag på **teknologins oerhörda utveckling** där den tycks ha tagit makten över människan. Vi har hört det förr men det är ändå lika sant: Genom misstag eller medveten eller oavsiktlig upptrappning kan Bomben bringas att detonera och eskalering följa där vi förstör allt. DÄRFÖR måste vi besinna oss, tänka nytt och få stopp på krigen. Det satsas enorma resurser på militären, resurser som behövs för den nödvändiga omställningen av samhället för att stoppa den globala uppvärmningen, men det är en annan historia

Det talas om *kollektiv säkerhet* tillsammans med andra, dvs med kompisar MOT en fiende, dvs Ryssland – eller Kina, eller.... Att vår säkerhet ökar när vi söker fiender och sprider dödliga vapen över världen tror jag naturligtvis inte på. Vi måste komma tillbaka till Palmes begrepp **Gemensam säkerhet**, säkerhet genom att ingen är säker utan att alla är säkra, något Ryssland efterfrågade så sent som några veckor innan invasionen i Ukraina. Utrikesminister Lovrov mötte bara förödmjukelse när han i brev till utrikesministrarna i EU bad om svar enskilt. Hade det tänkande jag föreslår här varit förhärskande skulle det inte gått som det sedan gick. **För att rädda människor och natur är det nödvändigt att tillämpa kunskaper i och om konflikter och hantering av konflikter**

Mina läromästare är John W. Burton och Johan Galtung, tydligast Burton, en australiensk chef för UD som i London 1964 grundade centret för konfliktanalys. Han ses som far till **Human needs theory**. Han visade att mänskliga behov måste tillgodoses för att förebygga och undvika våld och upptrappning av våld, att avskräckning inte fungerar och att det finns stora likheter mellan konflikter lokalt och globalt. För mig ligger begreppen **gemensam säkerhet** och **mänsklig säkerhet** väldigt nära varandra. Utgångspunkten är att människors grundläggande behov behöver tillgodoses och att våld då förebyggs. *Våld ses i enlighet med Galtung som fysiskt och psykiskt, strukturellt och kulturellt.*

Burton skilde mellan **alternativ A** som står för det traditionella sättet att tänka (kallad "realpolitik", ofta maktspel) och **alternativ B** för ett ickevåldsligt/fredligt sätt. Jag har i avhandlingsarbetet talat om behovet av paradigmskifte därför att det handlar om något radikalt annorlunda.

Låt rättesnöret vara FN-stadgans **Fred med fredliga medel**.

Burton sa: "När man förnekar den traditionella föreställningen att människans natur är socialt formbar och tar till sig att vissa mänskliga behov kommer att försöka tillgodoses *oberoende av omständigheter och konsekvenser*, kommer man att inse konflikters natur, hur de ska förebyggas, hanteras och lösas. Teorin om avskräckning, basen för konflikthantering lokalt och internationellt, undermineras därför att *avskräckning inte kan avskräcka i situationer där mänskliga behov inte tillgodoses.*"

Låt oss börja med att se litet på våra mänskliga behov och sedan på upptrappningens mekanismer. (**Powerpoint**). Dessa kan skrivas på litet olika sätt. Galtung har fört dem samman i grupper.

- Kroppsliga behov: Mat, dryck, sömn, vila, lagom temperatur, rörelse
- Trygghet och säkerhet
- Kärlek och tillgivenhet
- Känsla av eget värde, identitet
- Tillhörighet till gruppen
- Mening och förståelse
- Delaktighet
- Rättvisa

Alla behov utom de under första punkten är psykosociala till sin natur. Det intressanta med dem är att de inte är begränsade, det vill säga ju mer man ger desto mer kan man få. **Kakan kan ökas**. De ger utrymmer för långsiktig konfliktlösning, vinna – vinna i stället för vinna-förlora. **Kruxet vid konfliktlösning** är att söka efter underliggande behov och skilja sådana från medel att tillgodose dem. Parter brukar börja med att uttrycka det de vill ha, inte varför de vill ha det och behoven under. **Marshall Rosenberg** har sagt att om människor väl kommit fram till vad de underliggande behoven är kan han lätt hjälpa dem att lösa problemet.

Definition. Det finns många definitioner av konflikt. Ett sätt är att se det som att parternas behov krockar, den enas kan inte tillfredsställas utan att den andras kommer i kläm. Eller känslan är för åtminstone ena parten negativ. Barn vet: de är osams. Då har det gått från enkel oenighet till något jobbigt. Det finns en poäng med att ha **en bred definition** av konflikt eftersom man då snabbare kan ta tag i den och förebygga destruktiv utveckling.

Upptrappning av konflikter visar stora likheter mellan lokal och global nivå

Låt oss se dynamiken i upptrappning och reflektera en stund över exempel från privata konflikter och från de på global nivå:

Det börjar ofta med **personifiering** genom att minst en av parterna går från sakfrågan till skuldbeläggning. Först kan det vara bara i tanken. Tilliten får sig en törn och trasas alltmer sönder då konflikten trappas upp. Negativa förväntningar. Den andra svarar med motangrepp, skuldbeläggning.

Konflikten växer dels genom att flera människor och kanske grupper dras in i den, dels genom att antalet konfliktområden ökar. Negativa känslor ökar liksom negativa förväntningar, föreställningar och tolkningar.

Man slutar tala med varandra. **Kontakten bryts**. Man minns gamla oförrätter. Principer står på spel. Man skapar en bild av fienden och det blir allt större avstånd mellan parterna – **polarisering**. Man tänker i hämnd och handlar därefter. Man minns det hemska **Allianser** bildas, och detta sker ofta i ett tidigt skede – eller finns från början.

När som helst kan **nedtrappning** ske men det blir allt svårare eftersom tilliten skadats. God konfliktantering handlar om att snabbt gå in med motåtgärder, att stoppa upp.

Jämförelse mellan maktparadigmet (alternativ A) och det framväxande paradigmet (alternativ B)

	Maktparadigmet	Det framväxande paradigmet
Konflikt	Konflikter är av ondo och ska undvikas. Snäv definition av konflikt. Våld kan ses som enbart fysiskt våld. Ibland avses bara väpnad konflikt.	Konflikter är i sig vare sig onda eller goda men nödvändiga för utveckling och växt. Bred definition av konflikt ger ökad handlingsberedskap. Det är hanteringen av konflikten som avgör utgången
Analysenhet	Nationer, regioner, institutioner är i fokus. Konflikter på global och lokal nivå är väsensskilda. De hanteras olika.	Individens grundläggande behov är i centrum. Gäller också grupperns behov. De består av individer som påverkas av gruppen, ledare, media m m. Konflikter på global och lokal nivå har stora likheter. De hanteras bäst enligt samma principer.
Avskräckning	Avskräckning, hot och tvång används för att nå mål. Detta är centralt i maktpolitik och alla länders försvarspolitik. Som en följd sker upptrappning av konflikten.	Avskräckning, hot och tvång fungerar inte eftersom det väcker motstånd och minskar tillit. Skulle tänkandet enligt alternativ B bli förhärskande i säkerhetspolitiken skulle det få enorma konsekvenser. Kärnvapenavskräckningstanken skulle skrotas!
Orsak till konflikt	Orsaker till konflikt är brist på resurser och staters, grupperns, människors aggressivitet.	Orsaker till konflikter är att människor känner sina grundläggande behov hotade. Detta är avgörande för hur konflikter hanteras och upptrappning undviks.
Fokus	Fokus läggs på sakfrågor och positioner utan att underliggande tänkesätt, känslor, behov tas med.	Underliggande värderingar, behov och känslor – särskilt rädslor och självbild/identitet beaktas. Därför är analysen av situationen viktig.

Synen på parterna	Den andra parten är motståndare, kanske fiende.	Den andra parten är medarbetare i att lösa konflikten/problemet
Ansvaret	Ansvaret är den andra partens.	Ansvaret är gemensamt. Gemensam problemlösning söks.
Kontakten	Kontakten tillåts brytas. Att bryta kontakten används ofta som påtryckningsmedel. T ex sanktioner, blockader.	Kontakten upprätthålls för problemlösning.
Parternas olika perspektiv undersöks. Konfliktlösning.	Det egna perspektivet är i fokus. Man går snabbt på lösningar utifrån egna tankar och behov Fiender utses – och är utsedda – långt i förväg Tankar i rätt och fel, ond och god. Lösningar tillåts vara kortsiktiga, tillfälliga. Konflikter kan ”regleras”.	Alla parter perspektiv undersöks och tas i beaktande. Tid och kraft läggs på analysen av problemet och orsakerna till det. Man tänker inte i fiender utan skiljer sak och person Lösningar ska vara långsiktigt hållbara.
Mål	Målet är att vinna konflikten. Utfallet är av typ vinna-förlora (det den ena vinner förlorar den andra) eftersom det är brist på resurser. Utgångspunkten är egna behov och önskemål, och analysen ser till det egna perspektivet.	Målet är att alla parter behov tillfredsställs. Vinna-vinna. Resurser kan fås att öka. Möjligheten ligger i icke-materiella behov. Båda parter kan samtidigt få behov tillgodosedda, t ex säkerhet, god självkänsla, autonomi och förståelse. .
Makt	Utfallet baseras på makt. Makt <i>över</i> ... Makt används för att tillfredsställa egna behov. Följden blir maktspel och maktkamp. Resultat: upptrappning vilket leder till mer av samma metoder. Vinna-förlora leder lätt till förlora-förlora, särskilt på sikt.	Utfallet baseras på objektiva kriterier såsom lagar, normer. Makt <i>till</i> ... Makt <i>med</i> (den andre) Makt <i>över en själv</i> (Gandhi) Nå mål som tillfredsställer alla parter och är långsiktigt hållbara. Maktspel undviks. Icke-våldsliga metoder används för att skapa fred. Vinna-vinna. Tillit och förtroende skapas.
Auktoritet	<i>Auktoritet</i> . Hierarkisk struktur där makten kommer uppifrån.	<i>Auktoriteten</i> vilar på värderingar som knyts till relationer där de styrande är beroende av de styrda. Det är ett nerifrån-upp-perspektiv. Ingen är helt maktlös eftersom det finns en ömsesidighet, ett beroende åt båda hållen.

Det här sättet att tänka skiljer sig helt från dagens rapportering i massmedia och sådant de flesta aktörer uttrycker. De misstänkliggör den som ger motsatt parts perspektiv (t ex fredsrörelsen som försöker skapa balans genom att visa på den andra sidans tänkesätt, känslor och behov). Det ser vi vanligen när det gäller Ryssland, Syrien eller Nordkorea, numera även Kina. Ukrainakriget har satt detta på sin spets med kraftig polarisering. Den andra sidans perspektiv ses som ”propaganda” medan den egna sidans ensidiga rapportering upplevs som det normala. Detta är ett stort problem som skulle kunna minskas om god konflikthantering blev allmän kunskap.

Fördelar med att se till likheter mellan lokal och global nivå

Maktparadigmets företrädare skiljer noga mellan lokal och global nivå. Alternativ B:s tänkesätt leder tvärtom till att likheter betonas. Det är en följd av att man där ser till människors behov och undviker maktspel genom att lösa problem gemensamt med den andra parten och skiljer mellan person och sak/problem.

Empowerment – att få och ge kraft

När man ser likheterna mellan nivåerna kan man lättare se hur man själv som individ kan påverka. Man kan få och ge kraft till förändring, se möjligheterna att främja fred och lösa konflikter konstruktivt. Man finner sitt fredsarbete där man är, gräver där man står, och upptäcker att allt hänger samman på ett intressant och givande sätt. Vi kan, som ickevåldsteorin förklarar, leva det liv man vill se i framtiden, leva freden. Det kan göras på alla nivåer, lokalt och globalt, för en mindre våldsam värld, t ex med krav och opinionsbildning påverka makten och med sitt förhållningssätt stödja andra i deras fredliga kamp.

Kunskapsbank

När det gäller att förstå och lösa konflikter kan vi dra nytta av den kunskapsbank som beteendevetenskaperna har utvecklat och praktiserat under många år. Vi måste gemensamt förmå media och politiker att sätta sig in i och tillämpa den djupa kunskap om konflikters orsaker, dynamik och hantering som beteendevetenskaperna har tillägnat sig. *I enlighet med alternativ B fungerar samma principer på båda nivåerna. Därför finns en stor potential i att utnyttja teoretisk och praktisk kunskap från den lokala nivån för att lösa konflikter och främja fred på global nivå.*

Pedagogisk utmaning

Jag hoppas att min jämförelse mellan de två tänkesätten visat på att mänskligheten behöver utbildning och träning i konfliktkunskap så att våld av alla slag kan komma att minska och att erfarenheter från den lokala nivån har potential att förändra säkerhets- och utrikespolitiken. Världen befinner sig idag i en farlig situation, så som jag har beskrivit ovan. Människans hela existens hotas. Det traditionella maktparadigmet, förhärskande i säkerhetspolitiken, måste förändras till att bygga **mänsklig säkerhet** med utgångspunkt från mänskliga behov. John Burtons tänkande är värt att ta till sig. Som någon sa ”Ingenting är så praktiskt som en god teori”.